

نگاهی بر ویژگی واژه‌های فارسی استخراج‌شده از فرهنگ اویغوری به چینی

دکتر احمدرضا آریان

استادیار گروه زبان چینی دانشگاه اصفهان،

اصفهان، ایران

a.arian@fgn.ui.ac.ir

واژه‌های کلیدی: فرهنگ اویغوری به چینی، واژه فارسی، وام‌واژه.

در سراسر کشور پهناور چین ۵۶ نژاد متفاوت در کنار همدیگر می‌زیند که از میان آنان به‌ویژه اویغورها به دلایل بی‌شمار، بیشترین اشتراکات فرهنگی را با ایران دارند. اویغورها^۱ در ایالت خودمختار شین-جیانگ^۲ با وسعتی نزدیک وسعت ایران^۳ زندگی می‌کنند و از آنجاکه اکثر ساکنان این ایالت اویغور هستند، اویغوری زبان و خط رسمی ایالت است. زبان اویغوری عمدتاً از زبان جغتایی^۴ زاده شده و همانند آن آکنده از واژه‌های فارسی است. قرار داشتن اویغورها در میانه شاهراه قدیمی دادوستد فرهنگی بین ایران و چین و همسایگی آنان با خراسان بزرگ منجر به تأثیرات ژرفی شده که عمده‌ترین آن نفوذ زبان فارسی بین اویغورها است. طی سالیان متمادی کلمات و واژه‌های بی‌شمار فارسی وارد زبان اویغوری شده که باعث تنوع و فراوانی شگفتی در زبان اویغوری چین شده است. از آن گذشته این تعداد بی‌شمار واژه فارسی، از نظر تعداد، از واژه‌های عربیتی چینی، روسی، عربی و انگلیسی وارد شده در زبان اویغوری پیشی گرفته است.^۵

ورود این تعداد زیاد کلمات فارسی باعث جذابیت‌های جالب و منحصر به فردی در زبان اویغوری شده است که این جذابیت‌ها را در کمتر زبانی می‌شود دید. فرهنگ اویغوری به چینی^۶، چاپ انتشارات اقلیت-های چین که به سبک این‌گونه فرهنگ‌های سترگ توسط گروه نویسندگان در سال ۲۰۰۶ به چاپ

^۱. Uyghur

^۲. Xinjiang

^۳ کیلومتر مربع ۱۶۶۵۰۰۰

^۴. Jaqatay

^۵. 雷凡 (Arian Ahmadreza), 维吾尔语中的常用波斯语借词, 浙江大学硕士论文, 2009

^۶. 新疆维吾尔自治区语言文字工作委员会 编, 维汉大词典, 民族出版社, 2006

رسیده، بیش از صد هزار مدخل دارد که شامل اصطلاحات و اسامی اویغوری و نیز واژه‌هایی است که از زبان‌های دیگر از جمله فارسی، عربی^۱، چینی، روسی و غیره وارد این زبان شده‌اند.

پس از بررسی تک‌تک واژه‌های این فرهنگ، نویسنده توانسته بیش از دو هزار واژه فارسی را بین آنان بیابد.^۲ در این مقاله سعی شده است تا این واژه‌های فارسی در ده بخش مختلف زیر بررسی، طبقه‌بندی و به تجزیه و تحلیل آن‌ها پرداخته شود:

۱) ورود پیشوندها و پسوندهای بی‌شمار فارسی و ایجاد واژه جدید اویغوری (مانتوپز^۳، چاوشین شوناس^۴)

۲) ترکیب کلمات و واژه‌های فارسی و عربی (عجایب خان^۵)

۳) ترکیب کلمات فارسی با عربی و اویغوری (جازاپه ره سلیق^۶، جه له پکارلیق^۷)

۴) ترکیب کلمات فارسی و چینی (جوگگو شوناس^۸)

۵) ترکیب کلمات فارسی و چینی و اویغوری (خه نزو شوناسلیق^۹)

۶) استفاده کلمات فارسی در مواردی که اکنون در زبان فارسی منسوخ شده است (بوزورگ گاه^{۱۰}، باج خان^{۱۱})

۷) استفاده از کلمات نامهجور فارسی (گومانخور^{۱۲}، ناوستا^{۱۳})

۸) استفاده از کلمات فارسی عامیانه در اویغوری مکتوب (نامبار^{۱۴}، په جمورده^{۱۵}، په یشهمبه^{۱۶}، نه وریز^۱، بایاوان^۲)

^۱ عمده واژه‌های عربی وارد شده در زبان اویغوری به واسطه و همراه و میانجی زبان فارسی وارد این زبان شده که در این مقاله مجالی برای پرداختن به چرایی آن نیست.

^۲雷凡 (Arian Ahmadrza)，维吾尔语中的常用波斯语借词，浙江大学硕士论文，2009

^۳ mantou 馒头

^۴ کسی که درباره کشور کره شمالی صاحب‌نظر است، چاوشین شناس

^۵ عجایب خانه

^۶ جزایر پستی

^۷ جلب کاری

^۸ به معنی چین‌شناس، ترکیب شده از واژه چینی جونگگوو به معنی چین و شوناس

^۹ نژاد هان‌شناسی (خنزو شناسی)

^{۱۰} بزرگ گاه

^{۱۱} باج خانه

^{۱۲} گمان خور

^{۱۳} نا استاد

^{۱۴} انبار

^{۱۵} پژمرده

^{۱۶} پنجمین

۹) تغییر حرف ب در کلمه فارسی به پ در اویغوری (نه پسانه^۳، نه پیون^۴، په رزنت^۵، پیلخاناً^۶)
 ۱۰) ترکیب کلمات فارسی و زبان‌های اروپایی (ساماور خاناً^۷، ریمونت خاناً^۸)
 با توجه به مثال‌هایی که در بالا اشاره شد و در تکمیل بحث چرایی غریب بودن این‌گونه رسم‌الخط اویغوری برای ما ایرانیان لازم است اشاره کنیم از آنجاکه در الفبای خط اویغوری کنونی تفاوت‌هایی با خط فارسی وجود دارد و در اصل همان خط فارسی با حذف حروف عربی (ح، ص، ض، ط، ظ، ع) است و به جای آن‌ها فقط حروف فارسی یا آواهای قراردادی فارسی نهاده شده است و نیز حروف همانند (ث، ص، س=س) و (ز، ذ، ظ، ض=z) ندارد و نیز عدم استفاده از فتحه و کسره و ضمه (حرکت حرف در خود واژه نگاشته می‌شود) باعث سهولت نگارش آن برای اویغورها شده است.^۹

نتیجه‌گیری

از آنجایی‌که سرزمین ایران از دیرباز در چهارراه فرهنگ جهان نقشی سترگ ایفا کرده است، فرهنگ‌های زیادی در پرتو نفوذ مؤثر آن شکل گرفته و بالیده‌اند. شین‌جیانگ‌چین نیز بخش بزرگی از فرهنگ و زبان خویش را از ایران‌زمین گرفته است. فراوانی تعداد واژه‌های اویغوری وام‌گرفته از فارسی به همراه تنوع و گوناگونی آنان که نشان از گستره نفوذ زبان و فرهنگ ایرانی است، باعث غنا و پرمایگی افزون‌تر زبان اویغوری چین شده است. این واژه‌های عاریتی ویژگی‌های منحصربه‌فردی دارد که در کمتر زبانی می‌توان آن را مشاهده کرد. از آن گذشته بررسی این واژه‌ها نشان می‌دهد با تکیه بر زبان فارسی واژه‌های بی‌شمار جدید اویغوری ساخته شده است که در جای‌جای فرهنگ اویغوری به چینی موصوف قابل مشاهده و تأمل است.

References

منابع

۱. نادره بدیعی، فرهنگ‌واژه‌های فارسی در زبان اویغوری چین، نشر بلخ وابسته به بنیاد نیشاپور، ۱۳۷۷
۲. محمد معین، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر، چاپ ۲۷، تهران ۱۳۹۱
۳. علی‌اکبر دهخدا، لغتنامه دهخدا، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، تهران ۱۳۷۳

^۱. آبریز

^۲. بیابان

^۳. افسانه

^۴. افیون

^۵. فرزند

^۶. فیل‌خانه

^۷. سماور‌خانه

^۸. ریمونت‌خانه

^۹. نادره بدیعی، فرهنگ‌واژه‌های فارسی در زبان اویغوری چین، نشر بلخ وابسته به بنیاد نیشاپور، ۱۳۷۷

۴. زین‌یان شن و دیگران، فرهنگ چینی به فارسی، (با همکاری دانشگاه پکن، دانشگاه تهران و مؤسسه لغت‌نامه دهخدا) انتشارات شانگ وو، پکن، ۲۰۰۵
5. 汉大词典,民族出版社,新疆维吾尔自治区语言文字工作委员会编, 2006
6. 雷凡 (Arian Ahmadreza), 维吾尔语中的常用波斯语借词, 浙江大学硕士论文, 2009